

Silvia Tennenbaum

De Wertheims

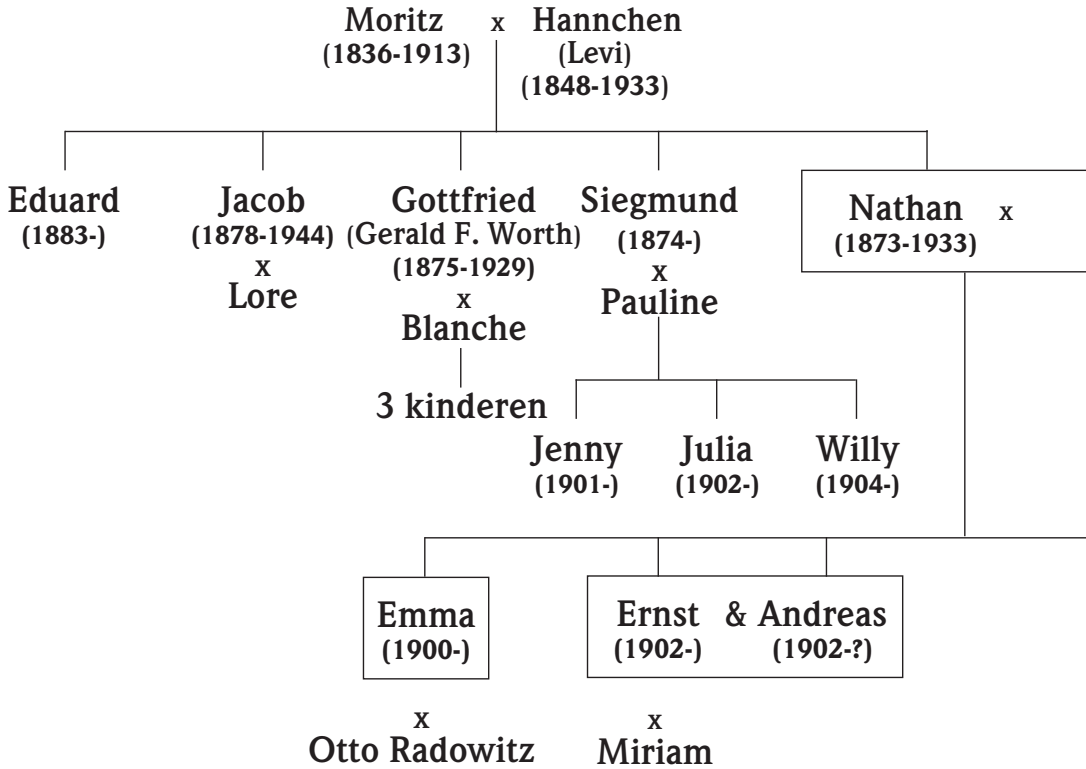
Twée oorlogen,
één familiegeschiedenis

Deel 1

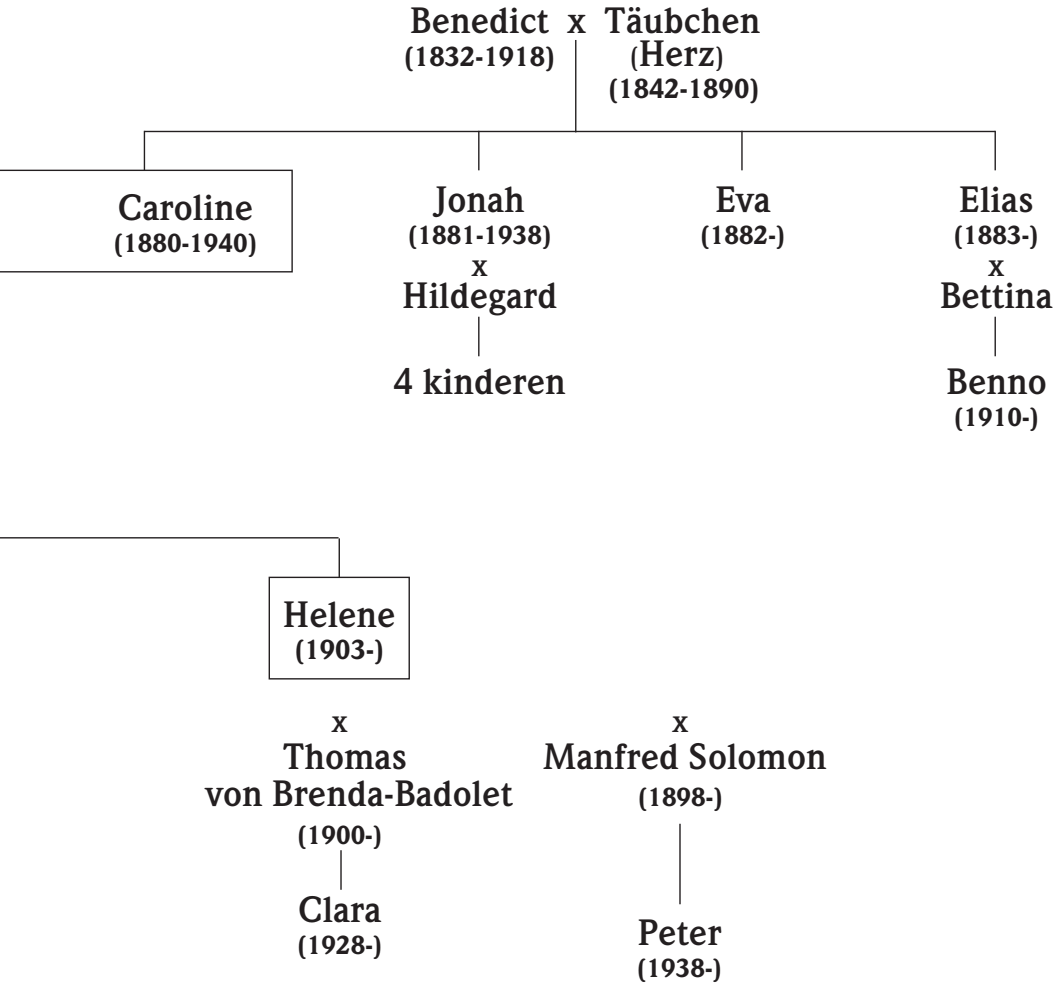

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

De familie Wertheim

De familie Süsskind

hoofdstuk 1

1903

Eduard Wertheim vond alle baby's lelijk en liet nooit na hun moeder dat mede te delen. Toen hij op een schitterende lentedag de zitkamer van zijn schoonzus binnenstapte om te komen kijken naar Helene, die behaaglijk in de armen van Caroline Wertheim lag, riep hij uit: 'God, ze lijkt wel een boze inboorling!'

Hedwig, het kindermisje, snoof afkeurend, en de aarzelende glimlach verdween van Carolines gezicht. Hoewel ze nog wat pijn had, zat ze op een smaakvolle chaise longue in empirestijl, gekleed in een kamerjas van zachte, soepele witte jersey over een wijde, ouderwetse mousseline nachtjapon. Haar borsten waren strak ingebonden om de stuwing te onderdrukken. Dokter Schlesinger, de huisarts, wuifde haar klachten weg en bleef niets anders dan rust en lichte maaltijden voorschrijven. 'Geen ganzenvet,' zei hij opgewekt.

Ondanks de pijn probeerde Caroline vrien-

delijk te zijn tegen al haar bezoekers, maar vooral bij Edu, die haar vaak tegen de haren in streek, kostte dat moeite. 'Ik vind het juist een mooi kind,' zei ze. 'Jij houdt gewoon niet van baby's!'

'Ze zal ongetwijfeld mooi wórdén, als ze eenmaal op haar moeder gaat lijken,' antwoordde Edu galant. Hij blies een wolk sigarenrook uit door zijn neus, terwijl hij op vergeving van Caroline wachtte.

'Dat kind stikt nog,' mompelde Hedwig. Ze griste Lene bruusk uit de armen van haar moeder en beende de kamer uit.

Caroline was nog niet gunstig gestemd en vroeg zich af wat ze eens kon zeggen tegen Edu, die weliswaar pas twintig was maar zich het air aanmat van een man van de wereld. Hij was nog maar kort terug na een verblijf van twee jaar in Amerika en had over elk onderwerp een uitgesproken mening. Maar ook hij stond even met zijn mond vol tanden. Conversaties met vrouwen gingen hem nog niet gemakkelijk af en daardoor miste hij het zelfvertrouwen om een luchtige opmerking te maken als er een stilte viel. Hij was gevat, maar had mannelijk gezelschap nodig om te kunnen schitteren; tegenover vrouwen werden zijn kwinkslagen al

snel beledigend.

‘Nu ik het monstertje heb bewonderd, kan ik wel weer gaan,’ zei hij, en Caroline schonk hem een opgeluchte glimlach. Noch de rook van zijn sigaar noch zijn gevoel voor humor kon haar bekoren, en zijn arrogantie vond ze aanmatigend.

‘Bedankt voor je bezoekje,’ zei ze, terwijl ze de vluchtige, plichtmatige kus op haar wang aanvaardde. ‘We vroegen ons allemaal af of je in Amerika zou blijven.’

‘Amerika is niets voor mij,’ verkondigde hij pedant. ‘De mannen hebben geen greintje beschaving. Het scheelt maar weinig of ze rennen nog met woest beschilderde gezichten rond, zoals de indianen. En de vrouwen! Allemaal feeksen! En feministen,’ voegde hij eraan toe. Hij was opgestaan om te vertrekken, maar stond nog even om zich heen te kijken: een slanke, knappe man, gekleed in het beste wat de Engelse kleermakers te bieden hadden. Hij zag dat het licht dat over het mahoniehouten meubilair speelde, het oude tapijt omtoverde tot een weelderige, kleurrijke oosterse tuin. Het was fijn om terug te zijn in Duitsland, en dan vooral in Frankfurt, bij zijn eigen familie.

Edu drukte zijn sigaar uit in de schone mar-

meren asbak die precies in het midden van het brokaten tafelkleed stond dat over het tafeltje naast de deur lag. ‘Het beste dan maar,’ zei hij tegen Caroline, die haar ogen had gesloten tegen de steeds verder naar binnen schijnende zon, ‘en doe Nathan de groeten.’

‘Tot zaterdag,’ mompelde ze.

Hij zorgde dat hij de deur geluidloos achter zich dichttrok. Beneden in de hal was niemand om hem uit te laten, dus pakte hij zelf zijn bolhoed van het hoedenrek en liet geen fooi achter voor het onachtzame dienstmeisje. Toen hij op zijn gemak over het brede bordes van het huis van zijn broer naar beneden liep, zag hij de seringeng, die weelderig en geurig over de tuinmuur golfdend, en de statige kastanjeboom, waar als een aureool een paar schapenwolkjes boven hingen in de eindeloze, blauwe meihemel. Maar hij zag ook dat de gebogen balustrade gepoetst moest worden en dat het ijzeren hekwerk wel een verfje kon gebruiken.

Edu was ingenomen met zichzelf en daardoor met de hele wereld. Hij besloot een ommetje te maken door de Palmengarten op de terugweg naar zijn ouderlijk huis. Tijdens zijn wandeling dacht hij na over zijn tijd in New York, waar hij had gewerkt voor het bankiers-

huis Kuhn, Loeb & Co. Voor hem was het een soort ballingschap geweest. Hij had zijn werk nauwgezet, zelfs vol ijver gedaan, maar was er niet in geslaagd zijn eenzaamheid te overwinnen. Hij was onverklaarbaar verlegen geweest in het gezelschap van die luidruchtige Amerikanen, zo vol optimisme en naïviteit. Het was hem niet gelukt om vrienden te maken. Hij was niet met open armen ontvangen door de beste Amerikaanse families, zoals hij had gehoopt, hoewel zijn vader, Moritz Wertheim, had opgescheept over zijn connecties met Jacob Schiff, die aan het hoofd van de bankiersfirma stond.

‘Mijn opa woonde in de Judengasse recht tegenover de familie Schiff,’ vertelde Moritz altijd als hij herinneringen ophaalde aan zijn tijd in de Jodenbuurt, ‘en wij waren goed met hen bevriend. Iedereen heeft het wel altijd over de familie Rothschild, maar het getto van Frankfurt heeft wel meer mensen van aanzien voortgebracht. Zij zijn natuurlijk wel het rijkst, maar sommige anderen hebben het ook niet slecht gedaan.’ Op dit punt aangekomen boog hij zich steevast naar voren. Deze korte redevoering hield hij bijna routinematig voor al zijn kinderen en kleinkinderen, zodra ze oud genoeg waren om hem te begrijpen. ‘Er is nog iets wat je

niet moet vergeten,' zei hij dan. 'Er bestaat een ander soort aanzien – de Joden noemden het vroeger *jieches* – en daar beschikte onze familie in ruime mate over, zelfs toen we nog geen geld hadden.'

'Dat weet ik,' antwoordde Edu dan altijd, maar de preek vervluchtigde rond zijn hoofd als de dampen waarmee zijn moeder verkoudheden te lijf ging, een eigenaardig ruikend vleugje verleden dat volgens hem geen enkel verband met het heden hield.

'Daarbij gaat het om rechtschapenheid en eerzaamheid, menslievendheid en eerbied voor de rijken van geest: de wijzen en geleerden. Als je kon lezen wat er op de grafstenen op de oude begraafplaats staat – maar dat kun je natuurlijk niet – zou je zien wat onze voorouders zo belangrijk vonden dat de wereld het moest zien en God het moest onthouden.'

Dan leunde Moritz achterover in zijn stoel en trok Edu een ernstig gezicht, want hij wist dat dat van hem werd verwacht. Maar nu vroeg hij zich af waarom hij Jacob Schiff zo weinig had gezien in zijn leertijd, als de banden met de familie echt zo nauw waren als zijn vader altijd had beweerd. Eenmaal – éénmaal slechts – was hij uitgenodigd voor het vrijdagse diner. Zoals

hij zijn familie had verteld, was hij daarvan niet onder de indruk geweest. Hij had de vroomheid stuitend gevonden. ‘Stel je voor, de mannen moesten een keppeltje op! En dat in deze tijd!’ Bovendien stroomde New York (hoewel hij moest toegeven dat dit niet de schuld was van Jacob Schiff) vol met een miljoen arme immigranten, veelal of misschien wel grotendeels Oost-Europese Joden. ‘Wacht maar af wat een antisemitisme dat zal geven in die veelgeprezen democratie van ze,’ zei hij, en Hannchen, zijn moeder, knikte. Ze was het altijd met Edu eens; hij was de jongste van haar vijf zoons en haar lieveling.

Edu wandelde tevreden door de Palmengarten, want hij was dol op al die verschillende bekende en exotische planten. Zo lang als hij zich kon herinneren had hij de paden en kassen verkend, zich verdiept in elk detail van de bloemen, cactussen, tropische palmen en orchideeën, en zelfs de Latijnse namen uit zijn hoofd geleerd. Voor de tuinmannen was hij een oude bekende en ze lichtten dan ook hun pet voor hem. Hoewel ze over het algemeen zwijgzaam waren, vertelden ze hem af en toe zelfs hoe een bepaalde, heel bijzondere plant moest worden verzorgd. Bloemen kweken leek Edu-